

КОРУПЦІЯ В ЮРОСВІТІ УКРАЇНИ ЯК MODUS VIVENDI

Олександр МЕРЕЖКО

Спеціально для «Юргазети»

Юридична освіта в Україні не лишається осторонь тотального панування корупції в державі. Незважаючи на неохоче визнання факту існування корупції в системі державної юридичної освіти, в країні за весь час незалежного існування не відбулося жодного резонансного процесу над ректором, директором чи деканом хоча б одного з вищих навчальних закладів, де процвітає корупція. Причому низка державних юридичних вузів з «вічними» керівниками на чолі перетворилася на закриті корупційно-тоталітарні структури, свого роду «вотчини», в яких керівники за стилем свого «менеджменту» нагадують, швидше, туркменбаші чи східних сатрапів. Свавілья цих керівників почало навіть набувати гротескних форм, коли на території деяких вищих учбових закладів з'явилися твори, так би мовити, корупційної «монументальної пропаганди», тобто пам'ятники, в яких можна впізнати керівництво таких закладів.

Помітною також є тенденція, коли чим більш престижним вважається юридичний вуз чи факультет, тим більшому ньому виявляється рівень корупції, яка здебільшого має централізований характер, тобто здійснюється в інтересах керівництва такого вузу.

На цьому тлі легше сказати, які вузи позбавлені метастазів корупції, ніж перерахувати ті, де централізована корупція стала нормою життя. Так, серед державних вищих учбових закладів на сьогодні з повною впевненістю можна вважати не корумпованою лише Києво-Могилянську академію, в якій учбовий процес і управління здійснюються на основі найкращих західних зразків юридичної освіти та етичних стандартів.

Напередодні вступної кампанії можна не сумніватися, що у «престижних» юридичних вузах під виглядом вступних іспитів знову буде проведено корупційний спектакль, в якому викладачі-екзаменатори під контролем свого керівництва виставлятимуть ті оцінки, які найвнимливішим абітурієнтам (або, точніше, їхнім батькам) вже заздалегідь виставило керівництво цих вузів. І це триватиме доти, доки керівництво вузів контролюватиме вступні іспити, оскільки в українських умовах відсутність незалежного державного тестування при вступі до того чи іншого вузу (як це робиться у цивілізованіших країнах Європи) практично завжди означає корупцію.

Оскільки картина «боротьби» з корупцією в українській юридичній освіті дійсно виглядає майже безнадійно, то постає питання, а чи існує якийсь реальний вихід із цієї ситуації.

Гадаємо, для початку справжньої цілеспрямованої боротьби з корупцією можна скористатися досить цікавим досвідом наших сусідів. Йдеться, насамперед, про досвід Польщі, де нещодавно було створено спеціальний держав-

ний орган – Центральне антикорупційне бюро (Centralne Biuro Antykorupcyjne). Закон про створення цього органу було прийнято в 2006 році, а його працівниками стали насамперед особи, які не були державними службовцями (наприклад, вихідці з академічного середовища), тобто ті, хто за родом своєї діяльності не був пов'язаний із системою влади.

Згідно зі статтею 1 Закону Польщі «Про Центральне антикорупційне бюро», ця установа є спеціальною інституцією, створеною з метою боротьби з корупцією в публічному та господарчому житті, а особливо в державних інституціях. Діяльність Бюро, зокрема, спрямована на кримінальне переслідування злочинів проти діяльності державних інституцій, а також територіального самоврядування. Крім того, Бюро також займається справами, пов'язаними з корупцією в сфері фінансування політичних партій.

Слід визнати, що обговорення Закону «Про Центральне антикорупційне бюро» в польському Сеймі проходило дуже емоційно, оскільки частина парламентаріїв висловлювала побоювання, що це Бюро нібито може стати аналогом політичної поліції. В результаті голосування з 417 парламентаріїв, що взяли участь у голосуванні, за прийняття Закону висловилися 354, і тільки 43 – проти.

Привертає увагу, що в статті 1 цього Закону сформульовано досить чітко визначення корупції, згідно з яким під корупцією розуміється обіцянка, пропозиція, передання або вимагання якоюсь особою, безпосередньо чи опосередковано, певного неналежного майнового зиску, особистого чи іншого, для неї самої або для якоїсь іншої особи, або прийняття пропозиції чи обіцянки таких зисків за діяльність чи бездіяльність при виконанні публічних функцій або в процесі господарчої діяльності.

Згідно із Законом, Бюро було наділено досить широкими повноваженнями і воно є незалежним від політичного тиску з боку влади.

З урахуванням польського досвіду, а також з огляду на той прикрий факт, що українські «компетентні органи» довели свою повну неспроможність у боротьбі з корупцією у вищих ешелонах влади та системі державної освіти, в Україні також доцільно створити аналог Центрального антикорупційного бюро, яке було б наділено надзвичайними повноваженнями і було б повністю незалежним від владних структур. Головне, щоб це Бюро займалося безкомпромісною і принциповою боротьбою з корупцією, а не імітувало таку боротьбу, як це робиться нині.

Причому важливо зробити так, щоб суспільство нарешті повірило в серйозність намірів протидіяти корупції, що допоможе, зокрема, подолати пасивну підтримку корупції з боку викладачів вузів. Саме тому першим кроком у боротьбі з корупцією має стати очищення серед високопосадовців, включно з керівниками вищих учбових закладів.

ВИПУСКНИКИ ПРИВНОСЯТЬ Інтерв'ю з професором Університету

– Як ви визначаєте поняття «корупція»? Які її форми в освіті, зокрема в юридичній?

– Корупція в освіті може набувати чимало форм. Для практичних цілей бажано визначити корупцію в освіті таким чином, аби вона охоплювала широкий спектр негативної практики та давала можливість обговорювати всебічні способи протидії їй. В найелементарнішому розумінні корупція в освіті – це такі методи, які шкодять інституційній цілісності (моральності) освітніх установ.

Якщо говорити більш детально, корупція в освіті охоплює: (1) серйозну злочинну поведінку, (2) деліктну поведінку, що характеризується обманом чи умисним порушенням фідуційного обов'язку, або (3) поведінку, яка по суті, так би мовити, зраджує цінності, що формують моральні засади освітнього процесу, передусім, інтелектуальної чесності.

Аби поведінка вважалася «освітньою корупцією», вона має стосуватися виконання освітніх обов'язків. Особи, пов'язані з університетами, можуть вдаватися до злочинної поведінки в приватному житті, що не має безпосереднього стосунку до освітньої діяльності. Така поведінка не вважається інституційною корупцією, хоча побічно негативно впливає на освітню установу.

– Яка з форм освітньої корупції є найбільш витонченою, непомітною?

– У багатьох випадках освітня корупція є очевидною і кричущою, як-от хабарі, отримані посадовими особами університету з метою академічного заступництва; виставлення неправдивих рахунків до сплати; марнотратне використання коштів чи несанкціоновані витрати на приватні, а не інституційні цілі.

Часом освітня корупція є надзвичайно витонченою. Наприклад, надання таких наукових відзнак, як членство в наукових установах, чи професорських посад, що фінансуються із спеціальних фондів, зважаючи не на здібності та досягнення, а на політичну лояльність.

Інтелектуальну чесність (цілісність) установи руйнує факт виставлення оцінки спортсменові, котрий навчається там, за виконання незначного обсягу навчальної програми або у випадку, якщо він взагалі не відвідував заняття, або ж допомога студентам списувати на іспитах. Коли це трапляється, освітня діяльність у буквальному сенсі припинюється.

– Які наслідки корупції в юросвіті?

– Масштабні, бо корупція є формою інституційної пухлини, що поширюється від університету до кабінетів юристів, суддів, до офісів представників державної влади. Правова система повинна діяти на засадах чесності, відкритості та рівноправності, якщо вона має на меті користуватися підтримкою людей і зробити істотні внески в розвиток суспільства. Коли система освіти, що готує молодих правників та майбутніх суддів, державних службовців, є корумпованою, неетична поведінка є загрозою для всієї правової системи.

Йдеться не лише про серйозний ризик того, що правова система сприйма-

тиметься, як корумпована, але й про те, що це справді є так. Погані звички, засвоєні чи толеровані в юридичній освіті, – як-от хабарництво, обман, конфлікт інтересів, негативні професійні звички – ймовірно, будуть перенесені випускниками в їхню роботу в правовій системі. Такі неетичні методи створюють серйозний ризик для клієнтів, котрі шукають своїх представників, а також для системи правосуддя в цілому.

– Та чи не є корупція одвічною проблемою? Скільки років цьому явищу, зокрема в юросвіті?

– Корупцію на університетському рівні можна прослідкувати аж до Давньої Індії – епохи, що передувала створенню університетів на Заході. Університет Нанланди, один із перших університетів, відомих із писаної історії, було засновано в Північно-Східній Індії в 427 році; він припинив своє існування в 1127 році через надмірну корупцію серед університетських службовців.

Корупції, ймовірно, стільки ж років, скільки й будь-якій формі організованої освіти; це тому, що завжди знайдуться особи, які схочуть отримати незаслужені привілеї. Вони не хочуть конкурувати на справедливих засадах, заснованих на здібностях – наприклад, при вступі до університету чи отриманні оцінки для можливості працевлаштування. Вони радше обійдуть «правила гри», використовуючи зв'язки, займаючись обманом чи хабарництвом, або роблячи все, аби випередити тих, хто «грає за правилами».

– Яка природа корупції в юросвіті? Як можна класифікувати її причини?

– Корупція коріниться в самокорисності. В найгірших випадках це означає жадібність. В інших – корупція пов'язана з відсутністю адекватної компенсації чи гарантії стабільності роботи, що призводить до того, що люди беруть хабарі або ж сприяють цьому, чи зберігають мовчання щодо неетичної поведінки інших осіб, котрі працюють у сфері юросвіти.

– Чи завжди корупція в освіті є неетичною?

– Так. Цьому, що корупція в освіті, як я вже відзначав, має наслідком злочинну

КОРУПЦІЮ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ Св. Марії Вінсентом Джонсоном

поведінку, обман, порушення фідучійного обов'язку пов'язана з діями, що серйозно підривають цілісність закладу освіти. Корупція за визначенням є неетичною.

– Чи є якість благо від корупції в освіті?

– Ні. Тому що моральній системній втраті, спричиненій корупцією, завжди перевищують отримані вигоди. Наприклад, заплачені «під полою» гроші, які приймаються від некваліфікованого заявника, що хоче вступити, можуть бути використані на благі цілі (наприклад, для придбання обладнання, покращення приміщення тощо). Проте шкода від такої неетичної поведінки для цілісності та репутації закладу освіти, не кажучи вже про шкоду особам тих, хто дає або бере хабар, завжди переважить отримані вигоди.

– Чи можете ви навести факти або ж обвинувачення в корупції в американських правничих школах?

– Американські університети, зокрема й правничі школи, стикаються з тими самими проблемами корупції, що й їхні колеги в усьому світі. Американські прояви корупції є почасти відмінними від тих, які зустрічаються у пострадянських країнах. Купівля чи продаж оцінок трапляються рідко. Але деякі корупційні дії в основному ті самі. Кумівство завжди є проблемою. Як і плагіат. Крім того, вступні комісії, які вирішують, кого буде допущено до елітних правничих шкіл, часто складаються із викладачів та адміністраторів, котрі є упередженими на користь вступників, тому що вони знають їхні родини. Такі члени комісії дійсно мають конфлікт інтересів. Менше з тим, небагато шкіл запровадили правила, аби мінімізувати такі конфлікти.

– Які корупційні скандали нині на слуху в США?

– З-поміж найбільших, які широко висвітлюються в ЗМІ, відзначаю скандал, що стосується індустрії позичок студентам. Американські студенти-правники позичають чимало грошей, аби платити за навчання в правничій школі – часом від 75 до 100 тисяч на час випуску. Розслідування генеральним атторнеєм штату Нью-Йорк виявило, що впродовж останніх років приватна промисловість студентської позички, обсяги якої досягли 75 млрд. доларів, маніпулювала багатства університетами по всій країні в спосіб, що завдавав шкоди студентам.

Розслідування показало, що чимало університетів отримували «відкати» за те, що відсилали студентів до певних приватних позикодавців. Частиною плану було запрошення посадових осіб університетів у подорожі, що оплачувалися, та надання їм грошей, цінних паперів чи інших подарунків, наприклад, квитків на вистави на шоу на Бродвеї, вечері в ресторанах чи приватних закладах, доступу до туристичних розваг. В одному випадку квитки на рейс з Албани до Нью-Йорка були придбані для служ-

Продовження читайте на с. 14

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ: ДЕЯКІ ТИПОВІ ПРОЯВИ І ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Славик БІГУН

«Юридична газета»

«Чисте» хабарництво і підкуп

Спосіб: отримання представниками ректорату, деканату, завідувачами кафедр, викладачами ЮНЗ грошей, матеріальних благ, іншого зиску за протегування в питаннях вступу, виставлення оцінок, «ведення», «підстраховування» студента. Попри наявність у подібних діях ознак злочинів, вони переважно не переслідуються за законом; причина і підстава – негласна домовленість між керівництвом, викладачами ЮНЗ та працівниками правоохоронних органів: перші «навчають» їхніх дітей та протеге, другі – закривають очі на цю дію. Домовленість може втратити силу, якщо суб'єкт – не викладач ЮНЗ, коли викладач «замовляють» (зазвичай, результат конкуренції) або коли обсяги хабарництва, підкупу є надмірними. У процесі задіяна значна кількість осіб: окрім адміністраторів і викладачів, методисти, інші співробітники, які часто виступають посередниками.

Приклади: за даними МВС, у травні 2007 р. співробітниками Чернігівського УБОЗу затримано «на гарячому» начебто при одержанні хабара декана юридичного факультету Українсько-російського інституту (м. Чернігів); за даними МВС, восени 2006 р. засуджено за звинуваченнями в хабарництві (більше 10 епізодів), «зловживанні владою або службовим становищем» (ст. 364 КК України), «службовій підробці» (ст. 366 КК України) до трьох років та одного місяця позбавлення волі з конфіскацією майна та двох років позбавлення права займатися викладацькою діяльністю экс-декана факультету права та психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту (ЮГ № 18, 2006); за даними сайту «Україна кримінальна» (УК), інших ЗМІ, в червні 2003 р. в приміщенні юридичного факультету одного з провідних київських університетів начебто «на гарячому» під час отримання хабара було затримано декана факультету. Відтак декан позивався до редактора сайту, аби спростувати інформацію; справа стала резонансною. Позов було задоволено, оскільки, з-поміж іншого, не вдалося довести факту затримання.

Наслідки: засаднича корумпованість правової системи (відтак і теза «ЮНЗ – розсадники корупції»), кругова порука (що більше функціонерів, зацікавлених у корупції, то менший спротив їй), почуття неповноцінності (протеге достеменно не впевнений у власній кваліфікованості), докори сумління і прагнення до очищення (докорені совістю юристи-батьки, які стали юристами в такий спосіб, інтуїтивно намагаються забезпечити власних дітей від подібно, однак нерідко безуспішно), негативний сигнал ринку (недовіра роботодавців до кваліфікації вступника – майбутнього юриста), перенесення моделі корупції в юридичну діяльність (відтак придбання юридичних посад). Подібне «влаштування» має ознаки хабарництва, безкарність якого нівелює авторитет права.

Подолання: впровадження комплексу репресивних і стимулюючих заходів (запровадження системи подання і розгляду скарг, участь студентських організацій у протидії, організація показових судових процесів); підняття оплати праці викладачів; впровадження вимоги «високих моральних якостей» при доборі викладачів та адміністраторів; створення кодексів честі викладачів тощо.

«Влаштування» в ЮНЗ

Спосіб: особа (протеге) зазвичай за допомогою посередника влаштовується в ЮНЗ. Посередник домовляється з «відповідальною особою», яка «вирішує питання» про «дотримання» вступних вимог чи зарахування. Зиск відповідальної особи – гроші чи вигода від «послуги», яку відтак можна конвертувати у «взаємну» послугу. Послуги посередника, зазвичай, оплачуються. Оплата, як правило, за результатом.

Приклади: укорінена практика в багатьох ЮНЗ.

Наслідки: див. вище в частині «Чисте» хабарництво і підкуп».

Протидія: запровадження прозорих систем вступу (зовнішне, об'єктивне екзамінування з оприлюднення результатів у режимі реального часу); диверсифікація учасників вступної кампанії (включення спостерігачів за доббором); запровадження механізмів дисциплінування, відкриті процеси; впровадження і виконання настанов етичних кодексів.

Продаж оцінок і дипломів

Спосіб: особа, нерідко впливова або багата (народний депутат, бізнесмен, політик тощо), завдяки знайомству чи пільгам зараховується студентом ЮНЗ. Регулярно не відвідуючи занять, віртуальний студент з'являється на іспиті, низці семінарів, аби отримати «потрібну» вже проплачену оцінку. Гроші за оцінку нерідко передаються через посередника (сума за тарифом; часто повідомляється у конфіденційний, кодований спосіб; наприклад, на серветці пишеться цифра, яка позначає суму, відтак серветка знищується). У деяких ЮНЗ відомості з уже поставленими потрібними оцінками подаються викладачам на підпис. Часом у принесену «заліковку» ставиться потрібна оцінка. Предметом торгівлі є оцінки на заліках та іспитах, інколи диплом.

Приклади: поширено в багатьох ЮНЗ, частіше при заочній формі навчання.

Наслідки: номінальний юрист низької кваліфікації із завищеною самооцінкою про себе як професіонала; нівелювання цінності стаціонарної підготовки юриста; обіймання посад особами, які за інших умов не могли б на них претендувати; дискредитація професії юриста.

Подолання: скасування заочної форми юридичної освіти; публічне висвітлення процесу навчання

публічних і відомих осіб та їхніх дітей, родичів тощо; оприлюднення списків студентів.

Посади, звання та ступені всупереч закону

Спосіб: призначення на посади керівників, викладачів ЮНЗ, присудження вчених звань і наукових ступенів усупереч приписам нормативно-правових актів, а також на основі сумнівних досягнень в обраних сферах академічної діяльності.

Приклади: декана одного з провідних ЮНЗ у м. Києві призначено на посаду, всупереч припису та вимогам ст. 40 ЗУ «Про вищу освіту в Україні» та п. 24 «Положення про державний вищий навчальний заклад» щодо наявності вченого звання та наукового ступеня; декан продовжує обіймати посаду на порушення вимог. Призначення на посади професора чи доцента за протегуванням.

Наслідки: фундаментальне утвердження незаконності, неправомірності в ЮНЗ, які мають бути охоронцями правової держави; знецінення вчених звань і ступенів; падіння рівня викладання через допуск некваліфікованих чи низькокваліфікованих осіб до викладання.

Подолання: суворе дотримання приписів освітніх функціонерів або зміна норм лише в установленому порядку; запровадження традиції «академічної міграції», як у Німеччині, – підготовлений у навчальному закладі доктор наук не може відразу обійняти посаду професора в цьому ж навчальному закладі (поряд зі «своїм» науковим керівником).

Нецільове використання коштів

Спосіб: використання коштів, наприклад, доходів ЮНЗ на цілі, не пов'язані з діяльністю ЮНЗ. Наприклад: виставлення рахунків за ненадані послуги або за завищеними цінами, оплата будівництва житла, купівля автомобілів переважно для власного користування, створення псевдо-центрів для «вмивання» коштів тощо. Відбувається за відома керівних осіб ЮНЗ. Дії мають ознаки кримінально-карних діянь.

Приклади: за даними із достовірних джерел та офіційних документів навчального закладу, в одному з провідних ЮНЗ у м. Києві було виявлено і підтверджено факти нецільового використання коштів на суму в кілька мільйонів гривень. За запитом народного депутата проведено спеціальну перевірку. «Відповідального» керівника було знято з посади. Новопризначений керівник, виявивши численні зловживання в ЮНЗ, відмовився очолювати заклад надалі. Попри масштаби скандалу, його вдалося «зам'яти».

Наслідки: втрата коштів ЮНЗ та підрив репутації навчального закладу.

Подолання: прозорість бюджетних процесів (регулярне звітування про використання коштів перед спостережними радами в складі авторитетних у суспільстві осіб, сторонніх до ЮНЗ за місцем роботи).

КОЖЕН УНІВЕРСИТЕТ МАЄ МАТИ ПРОЦЕДУРУ ... ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Продовження інтерв'ю з професором
Університету Св. Марії Вінсентом
Джонсоном. Початок на с. 12

бовців департаменту університету, який займався питаннями фінансової допомоги, аби вони могли відвідати театр. В одному техаському університеті подарунки від компанії, яка надавала студентські позики, включали квитки на розважальні заходи, безкоштовні обіди та готельні номери.

Подарунки дали привід говорити про те, що це непристойно. Один із звітів, оприлюднених великим державним університетом, зазначав, що його департамент фінансової допомоги перебуває в «очевидному конфлікті інтересів», вирішивши, зокрема, яких саме кредиторів рекомендувати студентам, зважаючи на те, які подарунки від кредиторів університетові чи їм особисто були більше до вподоби. Після того, як генеральний атторней Нью-Йорка заявив про готовність позиватися проти установ у кількох штатах, численні університети заплатили відступні, що сягають мільйонів доларів, аби сплатити за навчання чи відшкодувати збитки позичальникам.

Крім того, багато закладів освіти та Citibank погодилися дотримуватися кодексу поведінки, за яким університетам і їхнім працівникам забороняється отримувати будь-що, що має цінність, а також з вимогою про те, щоб університети розкривали студентам критерії, за якими вони обирають «привілейованих позичальників». Кілька директорів університетських департаментів з питань грошової допомоги були змушені залишити свої посади.

Правничі школи також отримують гранти від держави, і було б дивно, якби серед них не було таких, які неналежно використовували надані суми. Американські університети, зокрема з елітної «ліги плюща», стали нещодавно об'єктами розслідування на предмет «поганих дій» стосовно грантів.

– Як чинить американський професор права, якщо запідозрює корупцію у своїй правничій школі? Що він робить і що він повинен робити?

– Найчастіше вони піднімають ці питання одним із наступних способів. Одні звертаються до декана школи. Якщо декан вважає, що звинувачення правдоподібні й серйозні, то він може звернутися до свого помічника, аби той провів внутрішнє розслідування, зібрав факти і рекомендував належні дії. Помічник декана, відтак, готує багатотомний документальний звіт, що подається на розгляд деканові та посадовим особам університету. Останні й приймають відповідні рішення після консультацій з радою університету. Такий підхід швидко виявляє «погані дії» й часто призводить до ретельного вивчення питання, обговорень на факультеті. Що, в свою чергу, застерігає інших від подібних дій у майбутньому й часом призводить до усунення проблеми.

– А що відбувається в США, якщо декан факультету чи професора підозрюють у корупції? Наприклад, колеги?

– Американські професори права зазвичай перебувають на посадах безстроково, часом довічно. В результаті, якщо виникають серйозні проблеми стосовно неетичної або корумпованої поведінки, це швидко доводить до відома президента університету, оскільки є ризик відплатного покарання. Якщо ж президент не вдається до відповідних дій, не буде дивним, якщо професор поскаржиться членам опікунської ради університету.

Часом професори оприлюднюють подібну інформацію в ЗМІ, й відтак вона через місцеві або національні газети стає надбанням громадськості.

Корупція в американських правничих школах інколи стосується неналежних запитів на компенсацію не санкціонованих витрат, плагіату, конфлікту інтересів, що стосуються рішень про те, хто із професорів отримуватиме додаткову платню за викладання додаткових курсів, а також неналежних стосунків із студентами.

– Які країни вважаються найбільш корумпованими в сфері освіти і з яких причин? Можливо, це прийняття корупції як соціальної практики?

– Корупція в галузі освіти існує в кожній країні, притаманна кожному поколінню. Мені невідомі спеціальні дослідження, які подавали б рейтинг країн залежно від корумпованості в освіті. Проте у багатьох аспектах проблеми в пострадянських країнах є одними з найскладніших. Це узгоджувалося із дослідженнями, відповідно до яких пострадянські країни посідають перші шаблі в плані державної корупції.

– Чи вважають у США українські ЮНЗ корумпованими? Що це означає?

– Видається, що кілька українських ЮНЗ функціонують відповідно до високих етичних стандартів, мають мінімальну корупцію. Це надзвичайно позитивно. Однак у багатьох ЮНЗ в Україні глибоко укоренилися неналежна оплата в зв'язку зі вступом чи отриманням оцінок, плагіатом, кумівством. Такі корупційні дії загрожують майбутньому демократії в Україні, оскільки якщо університети є корумпованими, існує небагато шансів на запровадження етики в державному управлінні.

– Чи можна перемогти в боротьбі з корупцією в освіті?

– Завжди можна досягти прогресу в боротьбі з корупцією. Проте ця битва ніколи не завершиться остаточною перемогою. Корисливість постійно загрожувє високим етичним стандартам. Етика в освіті, подібно до інших основоположних цілей — як наприклад, високої освіченості чи ведення здорового способу життя, — постійно є викликом. Важливо, аби реформатори використовували наявні правові інструменти, щоб зробити боротьбу з корупцією якомога ефективнішою.

Що більше ефективних реформаторів займаються боротьбою з корупцією, тим легше продовжувати просування на нелегкому шляху до високих етичних стандартів. Крок за кроком — і так до цілі!

Спілкувалася
Славик БІГУН

ЯК ПРОТИДІЯТИ КОРУПЦІЇ В ОСВІТІ

Відповідає професор Вінсент Джонсон:

– У кожному університеті має діяти певна правова процедура отримання та опрацювання скарг щодо неетичної поведінки, вивчення обставин, якщо потрібно, накладення штрафів.

У США засади формування правового режиму протидії корупції в освіті запозичуються з інших сфер, у яких піднімаються серйозні етичні соціально значущі питання. Зокрема, за приклад можуть слугувати нормативні стандарти і практика, напрацьовані впродовж останніх сорока років щодо значення етики в юридичній професії, в судочинстві та на державній службі. Їх огляд можна звести до такого.

По-перше, важливо боротися з виявами (тим, що видається) корупції як із самою корупцією, оскільки те, що сприймається як нечесність, несправедливість, нерівноправне ставлення, загрожувє суспільній довірі, й більше того — функціонуванню суспільних інститутів. Аби уникнути негативних виявів, публічні установи повинні діяти якомога прозоріше.

По-друге, з корупцією слід боротися за допомогою комбінації правових та етичних інструментів. Зокрема шляхом, по-перше, заборони явно неналежної поведінки, по-друге, розголошення відомостей про сумнівні дії з метою їх суспільного обговорення, та, по-третє, вироблення чітких положень-принципів, що мають здатність надихати на найкращі зразки поведінки.

По-третє, важливу роль, поряд із примусовими методами боротьби, можуть відіграти кодекси етики у поєднанні з навчанням, підготовкою за цими кодексами. Норми кодексів, визнаючи неприпустиму поведінку, вимагаючи розголошення доречних відомостей чи артикулюючи високі спонукальні принципи, утворюють моральні засади освітнього процесу.

По-четверте, важливо визнати, що корупція в освіті та інших сферах є не лише питанням «поганої поведінки», але і нерівного ставлення, що порушує питання моральної цілісності інституції. Так, в освітній сфері, коли до одного абітурієнта, студента чи працівника ставляться інакше, ніж до іншого в якомусь важливому питанні без поважної на те причини, є ризик фактичної або видимої несправедливості. Різниця у ставленні може розглядатися як різновид корупції. Тому боротьба з корупцією в освіті полягає не лише у викоріненні поганих дій, але й у запровадженні заходів, які гарантують певний рівень передбаченого і резонного рівного ставлення та захист споживача в процесі добору, оцінювання та інших важливих дій освітніх установ.

По-п'яте, недостатньо лише заявити, хоч як авторитетно, про ключові етичні принципи. Радше, важливіше, аби ті принципи зрештою примусово реалізувалися — часом через внутрішні дисциплінарні процедури в освітніх установах (як, наприклад, під час слухань щодо звинувачень у плагіаті згідно з кодексами честі), а часом — через суди, як, наприклад,

у випадках цивільних чи кримінальних процесів щодо відшкодування незаконного привласнення коштів. Така реалізація має бути системною, а не випадковою; безсторонньою, а не через маніпулювання; адекватно забезпечуватися ресурсами, а не бути інструментально незабезпеченою. Процедури повинні заохочувати інформування про обставини неналежної поведінки, забезпечувати їх вивчення, разом з тим, не стимулюючи подання необґрунтованих скарг.

По-шосте, істотне значення має етична зразковість тих, хто обіймає провідні посади. Вони повинні бути в своїх діях послідовно справедливими і чесними, а також уникати будь-яких резонних підозр у корумпованості.

По-сьоме, важливо розмежовувати етичні принципи та бюджетні методи. Загалом цілковите усунення корупції є належною метою, можливо, єдиною належною метою. Проте щодо формування та впровадження режиму етичності-мета корупції на нульовому рівні є більш реалістичною в академічній сфері, аніж в інших. На якомусь етапі правила та практика, що мають діяти задля боротьби з корупцією, можуть виявитися настільки жорсткими, обтяжливими та коштотратними, що позитиви, які вони приносять, переважають витрати, які вони спричиняють. Тому режим щодо впровадження етики має прагнути викоринити корупцію в освіті якомога повніше, пам'ятаючи, що досконале примусове здійснення етичних принципів не є головним завданням.

Нарешті, альтернативні способи розв'язання спорів (ADR) потенційно можуть відіграти певну роль у здійсненні етичних правил, подібно до ролі в інших контекстах. Наприклад, у системі цивільних спорів у США більшість справ вирішуються не шляхом судового розгляду і оскарження, а через переговори, третейський суд і посередництво. Ця дійсність не означає, що правила цивільної відповідальності та відповідні правові процедури є симуляцією. Радше, йдеться про те, що механізми ADR визнають, що іноді суспільній і приватній інтереси краще забезпечуються менш формальними процедурами розв'язання спорів. Небагато етичних систем змогли б функціонувати, якби вимагалася повна відповідність складним процедурам у кожній справі.